

Preliminarno saopštenje

UDK 821.163.4(091)

Aleksandar RADOMAN (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

aleksandar.radoman@fcjk.me

Adnan ČIRGIĆ (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

adnan.cirgic@fcjk.me

IZVJEŠTAJ O PROUČAVANJU PJESMARICE ANDRIJE BALOVIĆA IZ ARHIVA HAZU U ZAGREBU

U ovome prilogu dat je osvrt na rukopisnu pjesmaricu Andrije Balovića. Rukopis se nalazi u Arhivu HAZU u Zagrebu i sadrži osamdeset četiri pjesme, i to četiri deseteračke epske pjesme i osamdeset počašnica. U dodatku ovoga priloga data je transkripcija nekoliko pjesama.

Ključne riječi: *Andrija Balović, Perast, usmena književnost, deseteračke epske pjesme, počašnice*

Među rukopisima Arhiva HAZU u Zagrebu nahodi se obimom nevelika usmenoknjiževna pjesmarica na čijim je koricama fiksirano ime njezina vlasnika (ili sastavljača?), kao i mjesto đe je nastala. Naime, u Arhivu obitelji Balović, kao zasebnoj cjelini arhivskoga fonda HAZU, pod rednim brojem 10, čuva se rukopis na čijim koricama je zapisano „Andrea Ballovich“, a odmah ispod toga imena još i „Perasto“. Rukopis čini 15 listova dimenzije 17 x 24 cm. Ljubaznošću uprave HAZU te osobito zahvaljujući predusretljivosti direktora arhiva, dr sc. Marinka Vukovića, kao i osoblja arhiva, februara 2018. godine omogućeno nam je nesmetano proučavanje toga rukopisa.

U inventarnoj knjizi Arhiva HAZU rukopis je ovako opisan: „Rukopis pjesama počastnica, pisao Andrea Ballovich u Perastu koncem 19. stoljeća“. Taj je opis nedostatan po dva osnova. Prvi je taj što nije riječ o rukopisu koji donosi samo počašnice, kako bi se pomislilo iz opisa, jer su u njemu pored 80 počašnica, od čega je 61 „muška“ i 19 „ženskih“, sačuvane i 4 deseteračke epske pjesme, koje se nalaze na samome početku rukopisa. Drugi je propust toga opisa što rukopis sasvim izvjesno ne potiče s kraja XIX vijeka. Na taj nas zaključak navodi grafija rukopisa koja odgovara grafiji drugih peraških ruko-

pisa druge polovine XVIII i početka XIX vijeka. Podatak da je zbirka nastala krajem XIX vijeka zabilježio je i Pavao Butorac u svojoj monografiji *Kulturna povijest grada Perasta*,¹ pa ostaje nedoumica kako se takva greška mogla potkrasti i tako odličnome poznavaoću peraške starine. Zanimljivo je da rukopis u svojim popisima bokeljskih pisaca i djela ne pominje Srećko Vulović, čijom je zaslugom korpus peraških usmenoknjiževnih pjesmarica sačuvan, a makar u osnovnim bibliografskim naznakama i predstavljen javnosti. Primjetno je da ime Andrije Balovića i oznaka Perast nijesu ispisani istom rukom kojim je sačinjen rukopis pjesmarice, pa smo mišljenja da ime na koricama upućuje na kapetana Andriju Krstova Balovića koji je krajem 60-ih godina XIX vijeka Srećku Vuloviću stavio na raspolaganje izvjesne rukopise iz bogate rukopisne ostavštine svoje familije,² dok je ruka kojom su pjesme bilježene vjerovatno pripadala nekom njegovom pretku, možda i njegovu imenjaku, znamenitome peraškom polihistoru Andriji Baloviću (1721–1784), kojega neki autori spominju i kao sakupljača usmenoknjiževne baštine.³ No tu hipotezu morala bi potvrditi grafološka analiza.

Ovaj ćemo rukopis nazvati pjesmaricom Andrije Balovića misleći pritom ne na njenoga hipotetičkoga sastavljača, već na ličnost kod koje je rukopis pronađen 60-ih godina XIX vijeka i zahvaljujući kojoj je sačuvan. Da je rukopis u drugoj polovini XIX vijeka bio svojina kapetana Andrije Krstova Balovića svjedoči i bilješka Valtazara Bogišića koju smo pronašli u Naučnome arhivu Muzeja i zbirke Baltazara Bogišića HAZU u Cavtatu. Istražujući rukopisnu zaostavštinu Valtazara Bogišića, što nam je omogućila predana čuvateljica Bogišićeva legata, direktorica Muzeja mr sc. Stane Đivanović, februara 2018. godine u prvoj kutiji „Narodnih pjesama“, pod rednim brojem 184, naišli smo na nepotpuni prijepis ove pjesmarice, uz koju je Bogišić notirao osnovne podatke o njoj. Za preciziranje vremena postanka i utvrđivanje mjesta đe je zbirka pronađena vrijedna je ova Bogišićeva nota: „Pisan je negdje okolo početka našega vijeka (XIX vijeka – primj. A. R. & A. Č.) a svojina je Andrije Balovića.“

U literaturi gotovo sasvim zanemarena, a čak i kad je jednom pomenuta – pogrešno datirana, pjesmarica Andrije Balovića sad je raščitana i transkribovana te pripremljena za publikovanje. U dodatku ovoga priloga objavićemo nekoliko pjesama iz ove zbirke važne prevashodno za upotpunjavanje slike o peraškoj usmenoknjiževnoj zaostavštini XVIII i XIX stoljeća.

¹ Pavao Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, Durieux, Zagreb, 2011, str. 541.

² V. o tome: Miroslav Pantić, „Prepiska Srećka Vulovića i Valtazara Bogišića“, *Zbornik istorije književnosti*, Odeljenje literature i jezika SANU, knjiga 2, Beograd, 1961, str. 210.

³ *Proza baroka, XVII i XVIII vijek*, NIO „Pobjeda“, Titograd, 1978, str. 82; Miroslav Pantić, *Iz književne prošlosti*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1978, str. 115.

*

Pjesna od Novoga

Kada Turci Novi grad uzeše
Uzeše ga iz španjulske ruka
Jer španjulska daleč pomoć bješe
Toliko se Turci uzvišise
Konšijama živjet ne dadoše
Ni Novjani, ni sva njih država,
Jošt od sile fušte sagrađise
Tad pođoše mladi Peraštani
U Kotoru principovu gradu
S Kotoranom vijeće učiniše
Da pozovu na megdan Novljane,
Ne na kraju, neg na sinju moru
S tankijem fuštam suprema Kumburu
Uročiše u prvu nedelju
U nedelju Vidovdanak bješe
Kad je došla nedeljica sveta
Digoše se mladi Peraštani
I u družbu mladi Kotorani
Kad su došli poblizu Kumbura
Kada li su fušte na megdanu
Sastaše se na megdan junaci
Izvrgoše puške talijanke
Povadiše mače grebeštace
Puške pucu, a junaci ginu
Mači bljesku junaci se sijeku
Kad videše kotorske delije
Da se onđe umoliti nije
Staše bježat koji može prije
Kotorani zdravo utekoše
Peraštani jadni izgiboše
Jere oni s Turkom bojak biše
Svaki se je tri put zamijenio
Ta se danak bješe dogodilo
U Perastu trista udovica
U Novome trista, i dvadeset
Stoji jauk u mjestu Perastu

U Perastu, i u Novome gradu
Kakav jauk gore odgovaru
Poju pjesne žalosne popijevke
Njeka plače brata išečena
A uz hrabra mlađahna đevera,
Njeka brata puškom ubijena
Bratučede bez bijelije rukah
Vjerenike bez rusije glava
Vjerenice ih očima gledahu
Od srama ih ljubiti ne mogahu
Ljuto plaču peraške udovice
Kotorane teško proklinjahu
Kotorani da bi vas ne bilo
Što učiniste našijem gospodarom
Prijevaru pravda vas stignula
I nevjeru vjera vas ubila
Kad podrastu peraška siročad
Osvetiće oce, i dondove
Na Novljane, i njeke dušmane
Kotorane pizmatore stare
To je malo postojalo vrijeme
Podrastoše siročad peraška
Osvetiše oce, i dondove
Na Novljane i njeke dušmane
Kotorane pizmatore stare
Još ih bolje osvetiti ćahu
Zabraniše gospoda mletačka
Svrha

*

Pjesna

Mala se je četa podignula
Mala četa trideset Peraštana
Pred tom četom Lazarić vojvoda
Četa ide ponti od Kumbura
Da se među puškam na lišaje
I da haru turske vinograde
Glas dopade u Novome gradu
U Novome Osman kapetanu

Zlo ti jutro Osman kapetane
Zlo ti vino, a gore ti bilo
Ajduci ti Kumbur poharaše
Meću ti se puškam na lišaje
I araju tvoje vinograde
Kad to čuo Osman kapetane
Skočio se na noge junačke
Stade kupit Turke po Novomu
Tri stotine manje nijednoga
Oni idu ponti od Kumbura
Ugleda ih od Perasta straža
Stade zvati Lazarić vojvodu
Buljumbaša Lazarić vojvodo
Evo na nas od Novoga Turci
Na njima se svijetli oružje
Kako da su Perast poduzeli
Odgovara Lazarić vojvoda
Muči stražo okamenila se
Boj ne bije svijetlo oružje
Neg boj bije srce od junaka
Pak kada se oni sastadoše
U Turke su, juriš učinili
Sve su Turke pod mač obratili
Sam uteče Osman kapetane
Ćero ga je Lazarić vojvoda
Ćero ga je do Novoga grada
Stignuo ga na vrata od grada
Mahnu mačem Lazarić vojvoda
Ter udara o pragu od vrata
Zdravo se je natrag povratio
Pjevajući i lubardajući
Zdravo došli u mjestu Perastu
Pjevajući, i lubardajući
Svrha

*

Pjesna

Zafali se Sokolović Ivo
U Perastu mjestu ajdučkomu
Sagradiću ormanicu tanku
Na nju vesla teške bukovine
A jedarca od svile bijele
A konope svile imbrišima
Sakupiću braću Peraštane
Pa ću poći pod Novijem gradom
Zarobiću varoš od Novoga
Do bijele kule teftedara
Zarobiću kulu teftedara
Njegovu ću ćercu zarobiti
Vjerenicu paše bosanskoga
Što je reko to je učinio
Sagradio ormanicu tanku
Na nju vesla teška bukovine
A jedarca od svile bijele
A konope svile imbrišima
Sakupio braću Peraštane
Pak je pošo pod Novijem gradom
Zarobio varoš od Novoga
Do bijele kule teftedara
Zarobio ćercu teftedara
Vjerenicu paše bosanskoga
Bijele mu je dvore opalio
Otalen se zdravo podigoše
I pođoše put mjesta Perasta
Kad su došli na pogled Perasta
Stade cmiljet Turkinja đevojka
Ćešio je Sokolović Ivo
Ne boj mi se Turkinjo đevojko
Kad dođemo u mjestu Perastu
Kupiću ti lale, i pašmage
Kako nosu perашke đevojke
Kad dođoše u mjestu Perastu
Kupio je lale, i pašmage

Ma đevojci ništa milo bješe
Neg uzimlje divit, i artiju
Ter napisa listak knjige tanke
Pak je šalje milu babu svome
Ah tako ti babo dobro moje
Otkupi me iz peraškijeh ruka
Ali babo ćerci otpišuje
Ćerce moja milo dobro moje
Kada mi su tebe zarobili
Sve su moje blago ponijeli
Opet piše drugu knjigu tanku
Ter je šalje milu bratu svome
Ah tako ti brate dobro moje
Otkupi me iz peraškijeh ruka
Ali (j)o(j) je bratac otpisao
Sele moja milo dobro moje
Skoro sam se sele oženio
Sve sam moje potrušio blago
Srebro mi je konjima u potkove
Zlato mi je ljubi u oglavje
Napisala treću knjigu tanku
Pak je šalje dragu vjereniku
Vjereniku paši bosanskomu
Ah tako ti drago dobro moje
Otkupi me iz peraškije ruka
Kad je njega knjiga dopanula
Zove k sebi mlade kujundžije
Čini kovat sokola od zlata
A dva oka dva draga kamena
Pak je sišo Risnu na Gabelu
Ter napisa listak knjige bijele
I šalje je Sokoloić Ivo
Pošlji meni moju vjerenicu
A evo ti sokola od zlata
A dva oka dva draga kamena
Neka znadeš Sokolović Ivo
Kako dragi dragu otkupljiva
Kad to čuo Sokolović Ivo
Poslo mu je dragu vjerenicu
A on drža sokola od zlata

Svrha

*

Pjesna

Kliče straža sa vrh Kamenarah
I dozivlje u mjestu Perastu
U Perastu Zambelića Luka
Sudo naša Zambelića Luko
U Đuriće stoje ne možemo
Od pušaka, i od nakarada
Od turskije konja i sokolah
Od junaka Osman kapetana
Bujovića na megdan poziva
Da mu dođe na megdan junački
Jošte tako oni u riječi
U Perastu tanka knjiga dođe
A na ruke Bujovića Vicku
Od junaka Osman kapetana
Na znanje ti Bujovića Vicko
Evo ima tri bijela danka
Da te čekam na megdan junački
Kako je Vicka knjiga dopanula
Kada vide što mu knjiga piše
Nosi knjigu na pjaci peraškoj
Svome dondu Balovića Krilu
A moj dondo Balovića Krile
Tanka me je knjiga dopanula
Od junaka Osman kapetana
Evo ima tri bijela danka
Da me čeka na megdan junački
Oću li poč dondo dobro moje
Govori mu Balovića Krile
A moj sinko Bujovića Vicko
Uzdaš li se u srce junačko
Da ćeš sinko dobiti megdana
On je svome govorio dondu
Ja se uzdam u srce junačko
I mojega Boga velikoga

I Blažene Gospe od Škrpjela
Da ću dondo dobiti megdana
Skupiše se mladi Peraštani
Uljegoše u Sveti Nikola
I oni se Bogu pomoliše
I Blaženoj Gospi od Škrpjela
Pak se oni mladi razrediše
Za đevera Raškovića Stijepa
Tefedara Zambelića Luka
Oko njega mladi Peraštani
I armaše velike gajete
I pođoše na Jošicu ravnu
Na Jošicu perasku granicu
Kad ga vide Osman kapetane
Zarežao kako konj bijesni
Eda bi se dijete prepanulo
Pak je bio junak govorio
Ovo li je moja megdanžija
U njega su ruke đetetove
Bijelo lihce kako u đevojke
Govori mu Raškovića Stijepo
Ne boj mi se Osman kapetane
Ako su mu ruke đetetove
Al m' u ruke mač prikladuje
Ako mu je likce od đevojke
Ma je Vicko srca junačkoga
Služiće te koliko ti drago
Sastaše se dvije megdandžije
Za junačko zdravlje upitaše
U bijelo se lice celivaše
Pak se oni mladi udariše
Stade ćerat Osman kapetane
Mlađahnoga Bujovića Vicka
Tad zavika Zambelića Luko
Udri s pontom Bujovića Vicko
Udri pontom ostala ti pusta
Stade Vicko s pontom udarati
Sved mu s pontom uz obraz idaše
Bijelo mu je lice nagrdio
Desnu mu je ruku ošekao

Govori mu Osman kapetane
Bujoviću moj gospodičiću
Nemoj pontom bogome te kumim
Tvoj je međan i tvoje junaštvo
U ladnu ga je vodu saćerao
Ma govori Osman kapetane
Ne ćeraj me u ovu vodu ladnu
Tvoj (j)e međan, i tvoje junaštvo
U ladnu ga je vodu saćerao
Ma govori Osman kapetane
Bujoviću moj gospodičiću
Ne ćeraj me u ovu vodu ladnu
Tvoj (j)e međan, tvoje je junaštvo
Tvoje Vicko i tvoje Peraštana
Pušti mene dvoru bijelome
Pokloni mu britku ćordu svoju
Tad muštuluk u Perast uzeše
Majci svojoj Bujovića Jeli
Muštuluk ti Bujovića Jelo
Vicko ti je dobio megdana
Nagrdio Osman kapetana
Lijepa je muštuluka dala
Muštuluka tanahnu košulju
Ni od svile, ni od bijela platna
Neg od srme i od suha zlata
I drugi su muštuluk uzeli
U njegove drage vjerenice
Tašti svojoj Zmajevića Jani
Muštuluk ti Zmajevića Jane
Vicko ti je dobio megdana
Ona lijepa muštuluka dala
Jednu lijepu vezenu mahramu
Ni od svile, ni od bijela platna
Neg od srme, i od suha zlata
Zdravo došli u mjestu Perastu
Pjevajući i lumbardajući
Svrha

*

Na vojvodi su zlatni ostrozi
Jesu li vojvoda jesu li tvoji?
Bili su carevi a sad su moji
Jere sa(m) i(h) oteo caru pred dvore
Brez dogovora a s dobre volje

*

Dolećeše dva sokola iza planine
Tere nose mladoženji kitu masline
Čestito ti mladoženja novo veselje
Čestita ti vjerenica prvo veselje
Čestita ti ljubi tvoja drugo veselje
Do godišta mlado čedo i muško ti bilo i oko

*

Soko sedi na kamenu ter perja gladi
Tad preleće utva tica ter mu govori
Što tu sediš na kamenu ter perja gladiš
Da je znala utva tica što soko misli!
Obišla bi sve planine u četeri dni
Soko misli da je ljubi a ona bježi i oko i čelo

*

Utjecali se gospodičići
Uz ravno polje na vrane konje
N. N. majka Boga molila
Da njegov konjic najbrži bude
Pred gospodinom među družinom
I oko i čelo sve...

*

Junaka je ljubi glavom zaklinjala
Zarana mi doma dođi
Ne mogu ti ljubi za rana doma doći
S Peraštanom hladno vino pijem
Jošter mi ljubi lijepo otpijasmu
U peraško dobro zdravlje i oko...

*

Oružan junak dunaj prepliva
Seldan ga konjic pri brijegu čeka
Ne čudimo se dobru junaku
Neg se čudimo konju njegovu
Što oseldan pri brijegu čeka
Jošter je treća koja je naveća
Doma ga ljubi s poštenjem čeka i oko

*

U junaka su ruse kosice
A u devojke crne očice
Je li će ko moj sastavi me s njom
Zašto život moj ne rastav'me s njom i oko...

*

Evo te prosim, evo te molim
Ne daj tvojemu sinu na volju
Jer otac sina kad vidi plaha
Ima mu vazda zadati straha

*

Poštovan sudac na stolu sedi
Zakon prid oči drži da slijedi
Naukom uči da se on služi
S dobrijem izgledom da se neobruži
I oko i čelo...

*

Popi(j) tu čašu za ljubav našu
I ta ti rakija u ljubav našija
I oko i čelo...

*

Oh! Lijepa vijenca do tri mila braca
O dršte se dršte se ne razdijelite se
Vami neće nitko nauditi i oko...

*

Mi smo napijali u sve nas zdravlje
A sad svi napimo nek se čuje dalje
Od istoka tamo do zapada
Sad se svi ljubimo, i iz srca napimo
A u zdravlje ko nas dobro hoće...

*

Gospodar sedi u zlatnu stolu
A noge drži u hladnu vodu
Ni vodu muti ni zla govori
Nego govori Bože pomози
Pomogo mu Bog kuću i njegov dom
A proljeće ga zdravo zastalo
Zdravo zastalo, tere veselo i oko

Aleksandar RADOMAN & Adnan ČIRGIĆ

**REPORT ON THE ANALYSIS OF ANDRIJA BALOVIĆ'S
POETRY BOOK FROM THE HAZU ARCHIVES IN ZAGREB**

The present paper reflects on the Andrija Balović's poetry book whose manuscript is kept at the Archives of HAZU (Croatian Academy of Sciences and Arts) in Zagreb and which contains 84 poems, including four decasyllabic epic poems and 80 gratuity poems (*počasnice*). In addition, a transcription of several poems is provided.

Key words: *Andrija Balović, Perast, oral literature, decasyllabic epic poems, počasnice*